

УДК: 37.016:347.77

DOI: 10.32820/2074-8922-2019-65-59-68

ЗАХИСТ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ: СПЕЦИФІКА І ПРОБЛЕМИ

© Кулаковський О. М.¹, Бровдій А. М.²

Українська інженерно-педагогічна академія¹

Харківський національний університет міського господарства ім. О. М. Бекетова²

Інформація про авторів

Кулаковський Олександр Миколайович: ORCID: 0000-0001-7575-0357; sandron13-com@ukr.net; аспірант кафедри Креативної педагогіки та інтелектуальної власності Українська інженерно-педагогічна академія; вул. Університетська, 16, м. Харків, 61003, Україна.

Бровдій Алла Михайлівна ORCID: 0000-0002-7774-7108, Alla.Brovdi@kname.edu.ua; доцент кафедри правового забезпечення господарської діяльності Харківського національного університету міського господарства ім. О. М. Бекетова; вул. Маршала Бажанова, 17, м. Харків, 61002, Україна

У статті розглянуто особливості правовідносин у сфері захисту інтелектуальної власності. Установлено суб'єктний склад, зміст та об'єкти інтелектуальної власності. Узагальнено види правовідносин у сфері захисту прав інтелектуальної власності у вищій освіті в Україні. Увагу зосереджено на захисті авторських прав суб'єктів таких правовідносин. Зазначено, що вид та форма об'єктів інтелектуальної власності залежить від напрямків, в межах яких проводять дослідження відповідні структурні підрозділи, а також спеціальностей, в рамках яких здійснюється підготовка студентів у цих закладах освіти.

Доведено, що відсутність чіткого розуміння поняття оригінальність, що застосовується до таких об'єктів авторського права, як частина твору у вигляді речення, словосполучення тощо, значно ускладнює розуміння учасниками відносин у сфері захисту авторських прав сфери поширення правового захисту та визначення способу захисту порушених прав інтелектуальної власності, зокрема у вигляді плагіату. Зазначене зумовлене в першу чергу законодавчими змінами щодо забезпечення якості освіти та введення до обігу поняття «академічний плагіат», які хоча не прямо, проте опосередковано стосуються питань охорони та захисту авторських прав. З метою визначення меж відповідальності за порушення авторських прав проведено порівняння понять «академічний плагіат» та плагіат. Установлено, що проблема порушення авторських прав є актуальною не тільки в Україні, але й у інших країнах світу.

Обґрунтовано, що відсутність знань щодо порушень прав інтелектуальної власності та порушень академічної доброчесності є одним із чинників, що спричиняють порушення в цій сфері. Необхідним є формування компетентностей у сфері інтелектуальної власності та в інших сферах, що тісно з ними пов'язані (академічна доброчесність) студентів закладів вищої освіти, наукових, педагогічних, науково-педагогічних працівників. Проведено опитування серед студентів педагогічних та фармацевтичних спеціальностей із метою отримання інформації щодо бажаної форми отримання знань у цій сфері. Найбільш бажаними формами отримання знань у цій сфері є лекції та практичні заняття.

Ключові слова: захист авторських прав, академічний плагіат, компетентність, освіта у сфері інтелектуальної власності, відповідальність за порушення авторських прав.

А. Н. Кулаковский, А. М. Бровдий «Защита прав интеллектуальной собственности в учреждениях высшего образования Украины: специфика и проблемы». В статье рассмотрены особенности правоотношений в сфере защиты интеллектуальной собственности. Установлено субъектный состав, содержание и объекты интеллектуальной собственности. Обобщены виды правоотношений в сфере защиты прав интеллектуальной собственности в высшем образовании в Украине. Внимание сосредоточено на защите авторских прав субъектов таких правоотношений. Отмечено, что вид и форма объектов интеллектуальной собственности зависит от направлений, в рамках которых проводят исследования соответствующие структурные подразделения, а также специальностей, в рамках которых осуществляется подготовка студентов в этих учебных заведениях.

Доказано, что отсутствие четкого понимания понятия оригинальность, применяемой к таким объектам авторского права как часть произведения в виде предложения, словосочетания и т.д., значительно затрудняет понимание участниками отношений в сфере защиты авторских прав сферы

распространения правовой защиты и определения способа защиты нарушенных прав интеллектуальной собственности, в частности в виде плагиата. Указанное обусловлено в первую очередь законодательными изменениями по обеспечению качества образования и введение в оборот понятие «академический плагиат», которые хотя и не прямо, но косвенно затрагивают вопросы охраны и защиты авторских прав. С целью определения границ ответственности за нарушение авторских прав проведено сравнение понятий «академический плагиат» и плагиат. Установлено, что проблема нарушения авторских прав является актуальной не только в Украине, но и в других странах мира.

Обосновано, что отсутствие знаний о нарушениях прав интеллектуальной собственности и нарушений академической добропорядочности является одним из факторов, способствующих нарушениям в этой сфере. Необходимо формирование компетентностей в сфере интеллектуальной собственности и в других сферах, тесно с ними связанных (академическая добропорядочность) студентов высших учебных заведений, научных, педагогических, научно-педагогических работников. Проведен опрос среди студентов педагогических и фармацевтических специальностей с целью получения информации о желаемой форме получения знаний в этой сфере. Наиболее предпочтительными формами получения знаний в этой сфере лекции и практические занятия.

Ключевые слова: защита авторских прав, академический плагиат, компетентность, образование в сфере интеллектуальной собственности, ответственность за нарушение авторских прав.

O. Kulakovskiy. A. Brovdii "Intellectual property rights protection in higher education institutions of Ukraine: specifics and problems".

The article deals with the peculiarities of legal relations of intellectual property protection. The subject, content and objects of intellectual property have been established. Types of legal relationships of protection of intellectual property rights in higher education in Ukraine are generalized. Attention is focused on the protection of the copyright of such legal relationships. It is stated that the type and form of intellectual property objects depend on the directions in which relevant structural units are conducting research, as well as the specialties in which students are trained in these educational institutions.

It is proved that the lack of a clear understanding of the concept of originality applied to such objects of copyright as part of a work in the form of sentences, phrases, etc. It complicates the participants' understanding of the copyright protection and determination of the way of protection of the infringed intellectual property rights, including plagiarism. This is due primarily to legislative changes to ensure the quality of education and the introduction of the concept of "academic plagiarism" which, although not directly, but indirectly affect issues of copyright. In order to determine the limits of liability for copyright infringement, a comparison of the terms "academic plagiarism" and plagiarism was made. It is established that the problem of copyright infringement is urgent not only in Ukraine but also in other countries of the world.

It is substantiated that lack of knowledge about intellectual property rights violations and academic integrity violations is one of the contributing factors to violations in this area. It is necessary to develop competences in the field of intellectual property and in other areas closely related to (academic integrity) students of higher education institutions, scientific, pedagogical, scientific and pedagogical workers. A survey was conducted among students of pedagogical and pharmaceutical specialties in order to obtain information about the desired form of knowledge in this field. The most preferred forms of knowledge acquisition in this field are lectures and practical classes.

Keywords: copyright protection, academic plagiarism, competence, intellectual property education, responsibility for copyright infringement.

Актуальність теми. Заклади вищої освіти є платформою для створення об'єктів інтелектуальної власності. У рамках проведення освітньої та наукової діяльності найбільш поширеними є об'єкти авторського права, що створюються науково-педагогічними, науковими та педагогічними працівниками закладів вищої освіти, а також студентами в межах виконання навчальних планів. Останні часто вчиняють діяння, що пов'язані з порушенням авторських прав або ж, хоча і не вчиняють дій, що є порушеннями, які захищаються авторським правом, проте

посягають на інші права авторів, що має характер дисциплінарних правопорушень. Про це свідчать останні зміни законодавства про освіту, результати проведених опитувань серед студентів, аналіз вітчизняної та іноземної наукової літератури із зазначеної тематики. У зв'язку з цим важливо розглянути стан дотримання та захисту прав інтелектуальної власності в контексті специфіки порушень у закладах вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень. Проблеми дотримання і захисту прав інтелектуальної власності розглядаються вченими різних

галузей знань та спеціальностей. Питання щодо формування компетентності у сфері інтелектуальної власності досліджується вченими у сфері педагогіки. Важливе теоретичне та практичне значення мають результати дослідження В. Е. Лунячек [6] щодо засад компетентнісного підходу як методології професійної підготовки студентів; В. Е. Лунячек та Н. П. Рубан розглядали проблеми захисту прав інтелектуальної власності в системі загальної середньої освіти [7]. В. Е. Лунячек та Н. Л. Кравчук звернули увагу на статус вчителя як суб'єкта інтелектуальної власності та проблеми визначення об'єктів інтелектуальної власності у закладах загальної середньої освіти [8]. Проблеми захисту прав інтелектуальної власності у закладах вищої освіти розглядалися такими вченими, як: М. І. Лазарев, Ю. Л. Бошицький, С. П. Мосов [10], П. М. Цибульов [17] та інші.

Крім цього в літературі приділено увагу необхідності викладання дисципліни Інтелектуальна власність у закладах вищої освіти та питанням законодавчого регулювання в цій сфері такими вченими, як С. П. Мосов [10], А. В. Поліщук [12], О. М. Стороженко, О. Б. Німко, О. В. Ісаєнко [15] та інші, які одноставно дійшли консенсусу щодо необхідності формування компетентностей у цій сфері спеціалістами різних напрямків підготовки.

Актуальною є тема захисту прав інтелектуальної власності і серед вчених-юристів. Важливе значення для розвитку теорії права інтелектуальної власності зробили вчені кафедри інтелектуальної власності Київського національного університету імені Т. Г. Шевченка, зокрема О. П. Орлюк [11], В. С. Дроб'язко, Т. С. Демченко, а також інші автори, зокрема С. Є. Морозова, В. І. Труба [16], О. В. Ришкова [14].

У зв'язку з останніми змінами до законодавства у сфері забезпечення якості вищої освіти та необхідності створення передумов з метою подолання академічного плагіату деякими вченими проведено дослідження в цій сфері. Зокрема, О. О. Штефан розглядала деякі аспекти прояву плагіату та сутність поняття академічного плагіату, звертаючи увагу на штучність такого терміну, оскільки сфера вчинення правопорушення не впливає на кваліфікаційні ознаки плагіату та притягнення до встановленої законодавством України відповідальності винних осіб [20, с. 59]. Також

дослідження зі вказаної тематики проводила А. Штефан, яка розглядала відмінності у використанні ідеї та елементів форми вираження твору, та запропонувала авторську теорію щодо визначення складу юридично байджих та охоронюваних елементів форми вираження творів наукового характеру [19].

Проте не достатньо дослідженими залишаються питання щодо захисту прав інтелектуальної власності, меж юридичної відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності та відповідальності за вчинення дій, що визнаються законодавством як академічний плагіат, не з'ясованими залишаються механізми притягнення до відповідальності за академічний плагіат та сутності такої відповідальності. Крім цього, не достатньо дослідженими залишаються питання формування компетентностей студентів та науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти як основного чинника подолання проблем плагіату та академічного плагіату. В межах цього дослідження розглядаються деякі із зазначених проблем.

Постановка завдання. У зв'язку з указаним, метою статті є визначення порядку та сутності захисту прав інтелектуальної власності та інших прав учасників освітнього процесу, що з ними пов'язані, меж юридичної відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності та порушення умов академічної доброчесності, розгляд основних чинників подолання порушень у цій сфері, встановлення необхідності та визначення способів формування компетентності у сфері інтелектуальної власності в закладах вищої освіти як основи внутрішнього забезпечення якості надання освітніх послуг.

Виклад основного матеріалу. Заклади вищої освіти є платформою для створення об'єктів інтелектуальної власності. Студенти, науково-педагогічні, наукові працівники таких закладів освіти в межах реалізації своїх обов'язків та виконання навчальних планів є авторами об'єктів інтелектуальної власності, що становлять значну частину всієї сукупності створених в межах нашої держави. Забезпечення дотримання прав інтелектуальної власності у зв'язку зі вказаним має першочергове значення для розвитку освіти та створення передумов надання якісної освіти і формування суспільства знань.

У межах цього дослідження увага зосереджена на питаннях створення та використання об'єктів інтелектуальної творчої

діяльності, що охороняються авторським правом, встановлення відмінностей порушень у сфері авторського права та порушень академічної доброчесності та напрямкам їх подолання.

Розглядаючи питання дотримання авторських прав у закладах вищої освіти, варто звернути увагу на деякі особливості у цій сфері.

Узагальнюючи загальноприйняті теоретичні положення, урахувавши специфіку відносин у вищій освіті в Україні, правовідносини у сфері інтелектуальної власності можна поділити на такі види:

I. Залежно від суб'єктного складу:

1) Внутрішні, які виникають між співавторами або в результаті створення службового твору між автором (працівником) та закладом вищої освіти (роботодавцем). У такому разі особисті немайнові права належать авторові твору, а майнові права розподіляються між працівником та роботодавцем порівну, або ж повністю передаються роботодавцеві.

2) Зовнішні, які мають місце тільки в разі наявності внутрішніх правовідносин, та виникають між співавторами та іншими суб'єктами, яким на законних підставах передані майнові права інтелектуальної власності, або які бажають їх отримати. У разі відсутності співавторів та належності як майнових та немайнових прав виключно автору, поділ правовідносин на види є недоцільним.

II) Залежно від підстави виникнення:

1) Договірні (відносні) – виникають в процесі реалізації авторами своїх майнових прав. При чому договірними є як зовнішні, так і внутрішні правовідносини.

2) Недоговірні (абсолютні) – виникають за фактом створення об'єкта авторського права. Для охорони твору як об'єкта авторського права не є необхідною його попередня реєстрація. Твір є об'єктом інтелектуальної власності з моменту його створення.

Елементами правовідносин у сфері інтелектуальної власності у вищій освіті України є:

Суб'єкти:

1) Автори:

А) педагогічні, науково-педагогічні інші працівники закладу вищої освіти;

Б) студенти, аспіранти, докторанти, особи, що підвищують кваліфікацію у відповідному ЗВО.

2) Спадкоємці, тобто особи, яким перейшли права інтелектуальної власності після смерті автора.

3) Заклад вищої освіти, в якому працюють, навчаються або підвищують кваліфікацію автори. Такій юридичній особі може належати уся сукупність майнових прав інтелектуальної власності або її частина у зв'язку зі створенням об'єкта інтелектуальної власності, що є службовим твором:

А) заклади, що надають послуги спеціалізованої освіти, а саме мистецької, спортивної, військової;

Б) заклади, що надаються послуги у сферах, що не є спеціалізованою освітою.

Зміст, як важливий елемент правовідносин – це сукупність прав і обов'язків, якими наділені суб'єкти правовідносин. Вони можуть відрізнитись залежно від об'єкту, суб'єктного складу, виду прав, що опосередковують такі правовідносини, підстав виникнення правовідносин.

Об'єкти:

1) Об'єкти авторського права.

2) Об'єкти права промислової власності.

3) Об'єкти що мають «маркетингову природу» [5].

Вид та форма об'єктів інтелектуальної власності залежить від напрямків, в межах яких проводять дослідження відповідні структурні підрозділи, а також спеціальностей, в рамках яких здійснюється підготовка студентів у цих закладах освіти.

Перелік об'єктів авторського права наведений у ст. 8 Закону України «Про авторське право та суміжні права». Ними є твори в галузі науки, літератури, мистецтва, що можуть виражатись у різних формах, а саме: як письмові твори, а також виступи, лекції, промови, проповіді та інші усні твори, створення яких є результатом щоденної діяльності в межах трудових відносин працівників закладів освіти або в межах навчальної діяльності студентів закладів вищої освіти. Інтелектуальна діяльність в межах надання спеціалізованої освіти може також виражатись у формі музичних, драматичних та інших творів, створених для сценічного показу та їх постановки, твори образотворчого мистецтва, аудіовізуальні твори тощо. Перелік об'єктів авторського права, визначений законом, не є вичерпним. Твори є об'єктами правової охорони, якщо вони створені в результаті інтелектуальної творчої діяльності,

мають об'єктивну форму вираження, при цьому вони можуть бути як оприлюдненими широкому загалу, так і залишатись невідомим більшості суб'єктів, залишаючись у приватному віданні особи. «Творчість – як зазначав О.С. Іоффе – є інтелектуальною діяльністю, що закінчується актом, в результаті якого з'являються нові поняття, образи та/або форми їх втілення, які є ідеальним відображенням форми втілення» [4]. При цьому змістовне навантаження твору не має значення для визначення його об'єктом охорони авторським правом. О. Штефан, поділяє зазначені ознаки на основні та додаткові, при чому до основних автор відносить творчий характер твору і ознаку його вираження в об'єктивній формі, а до додаткових, ознаку змісту, завершеності та оприлюднення, вказуючи на те, що додаткові умови тільки розширюють обсяг правової охорони твору та збільшують кількість творів, що підлягають правовій охороні [21, с. 4]. Правовій охороні як об'єкт авторського права підлягає твір, виражений в об'єктивній формі, а не його зміст. Не охороняються авторським правом, відповідно до ст. 433 Цивільного кодексу України, ідеї, методи, процеси математичні концепції як такі. Тотожна за змістом стаття відображена в ст. 9 Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності, в якій передбачено, що захист авторського права поширюється на вислови, а не на ідеї, процедури, способи дії або математичні концепції як такі. У ч. 3 ст. 8 Закону України «Про авторське право і суміжні права» передбачає, що правова охорона поширюється тільки на форму вираження твору і не поширюється на будь-які ідеї, теорії, принципи, методи, процедури, процеси, системи, способи, концепції, відкриття, навіть якщо вони виражені, описані, пояснені, проілюстровані в творі. Як зазначається в навчальній літературі, «Ідеї, як результати інтелектуальної діяльності мають тільки творця, але не мають власника, а власність, відповідно не може складатися з ідей» [3, с. 20]. Здійснюючи захист форми вираження ідеї або концепції, невизначене коло осіб має можливість використовувати їх для проведення власних наукових досліджень, які можуть відображати схожі ідеї, проте виражатись у особливій індивідуальній формі, на що спирається більшість авторів у науковій доктрині. Зазначена позиція міститься й у зарубіжній правовій позиції регулювання авторських прав.

Проте з цього приводу заслуговує уваги позиція Вищого господарського суду України, викладена в Постанові Пленуму «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності», відповідно до якої до об'єктів авторського права можуть належати окремі речення, словосполучення та інші частини твору, які є творчими й оригінальними і можуть використовуватися самостійно [13]. Поняття оригінальності твору досліджувала Л. Майданик, яка на підставі аналізу законодавства і судової практики різних країн виокремила «чотири основні підходи до визначення поняття оригінальності: в Європейському Союзі під оригінальним твором розуміють «власне інтелектуальне творіння автора»; у Сполучених Штатах Америки сформовано положення про мінімальний творчий внесок автора у твір; право Канади містить підхід щодо розуміння оригінального твору як «незалежно виробленого із залученням власної майстерності та суджень» автора; право Великої Британії визнає твір оригінальним за умови, що автор створив його власними «вміннями, зусиллями, судженнями та працею». При цьому автор зазначила, що вітчизняні норми найчастіше визначають оригінальність через поняття наявності творчого внеску автора у твір [9, с. 35-36].

Відсутність чіткого розуміння поняття оригінальності, що застосовується до таких об'єктів авторського права як частина твору у вигляді речення, словосполучення тощо, значно ускладнює розуміння учасниками відносин у сфері захисту авторських прав сфери поширення правового захисту та визначення способу захисту порушених прав інтелектуальної власності, зокрема у вигляді плагіату. Зазначене зумовлене в першу чергу законодавчими змінами щодо забезпечення якості освіти та введення до обігу поняття «академічний плагіат», які хоча не прямо, проте опосередковано торкаються питань охорони та захисту авторських прав. У зв'язку з цим важливо розрізнити порядок захисту авторських прав та прав у сфері академічної доброчесності, що варто розглянути через поняття відповідальності за їх порушення.

Захист прав інтелектуальної власності здійснюється тільки за фактом вчинення дій, що тягнуть за собою певний вид соціальної відповідальності. Відсутність у діяннях відповідної особи ознак порушення встановлених та охоронюваних законом прав

не може розглядатись як порушення та не тягне за собою відповідальність. Указана проблема є міжгалузєвою та має значення для правозастосовної практики, законотворчої діяльності і, безумовно, для навчального процесу, що потребує комплексного вирішення на сучасному етапі.

Як зазначає Ришкова О.В., «Специфічні особливості кожного об'єкта прав інтелектуальної власності зумовлюють певні відмінності порушень цього права. Тому загальне визначення поняття прав інтелектуальної власності не може охопити собою всіх можливих видів порушення. Стосовно кожного окремого об'єкта прав інтелектуальної власності має бути законом визначений перелік дій, які визнаються порушенням прав інтелектуальної власності. Кожна особа повинна чітко знати, які саме дії визнаються порушеннями прав інтелектуальної власності [14, с. 11]. «... лише знання надає людині можливість усвідомлювати правильність вибору варіанту поведінки та її наслідки, знання дає людині свободу вільного вибору між добром та злом. Категорія свободи починає діяти, наприклад, коли людина, усвідомлюючи неправильність певної дії, все ж виявляється вільною від внутрішнього тиску негативних, аморальних бажань, стає вище цього і обирає діяти на добро» [18].

Залежно від способу, змісту та наслідків вчинення протиправних дій, що посягають на права інтелектуальної власності, порушення прав може тягнути за собою кримінальну, адміністративну, цивільно-правову відповідальність.

Однією із новел українського законодавства є запровадження академічної відповідальності, яка передбачена Законом України «Про освіту». Академічна відповідальність є відносно новим видом відповідальності, до якого можуть бути притягнені особи, які є педагогічними, науково-педагогічними, іншими працівниками закладів освіти та здобувачі освіти за порушення академічної доброчесності. Видами порушення академічної доброчесності, відповідно до ч. 4 ст. 42 Закону України «Про освіту» є: академічний плагіат; самоплагіат; фабрикація, фальсифікація, списування, обман (формами якого є перераховані вище), хабарництво, необ'єктивне оцінювання.

Особливої уваги серед порушень, що тягнуть за собою академічну відповідальність, заслуговує академічний плагіат. Відповідно до визначення, передбаченого Законом України

«Про освіту», ним визнається оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства. Розглядаючи зазначену новелу вітчизняного законодавства, О. Штефан зазначає, що «термін «академічний плагіат» за своєю суттю є лише вказівкою на сферу, в якій вчиняється порушення авторського права <...>. Сфера вчинення правопорушення не впливає власне на самий склад цього правопорушення та встановлену законодавством відповідальність за нього. Тож не залежно від сфери, в якій вчиняється правопорушення, плагіат лишається «оприлюдненням (опублікуванням) повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору» (п. «в» ст. 50 Закону України «Про авторське право і суміжні права»)» [20, с. 60-61].

При цьому варто зазначити, що відповідно до Листа Міністерства освіти і науки України від 23.10.2018 № 1/9-650 «Щодо рекомендацій з академічної доброчесності для закладів вищої освіти», «...академічна відповідальність не є різновидом юридичної відповідальності і не заважає притягненню осіб чи закладів (установ) до юридичної (кримінальної, адміністративної, цивільної чи дисциплінарної) відповідальності у випадках, передбачених законами. Деякі з передбачених Законом видів порушень академічної доброчесності водночас можуть розглядатися як кримінальні злочини, адміністративні чи дисциплінарні правопорушення. Академічна відповідальність не є юридичною відповідальністю. Вона є відповідальністю перед академічною спільнотою за порушення її етичних норм. Тому притягнення учасника освітнього процесу до юридичної відповідальності або звільнення його від юридичної відповідальності з nereабілітуючих підстав не є підставою для автоматичного звільнення цієї особи від академічної відповідальності» [22].

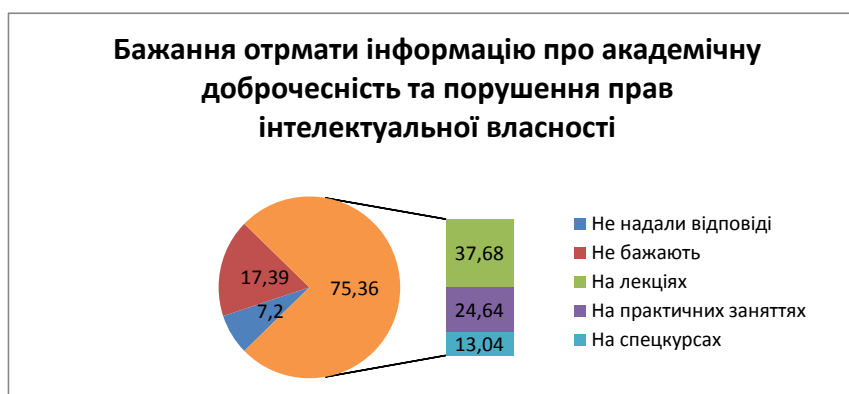
Для розмежування відповідальності та формування розуміння стану захищеності прав інтелектуальної власності у вищій освіті необхідно проаналізувати та визначити неоднакові та спільні риси таких порушень, як плагіат та академічний плагіат. Поняття «академічний плагіат» у зарубіжній літературі та зарубіжному законодавстві відсутнє.

З аналізу англomовної літератури можна зробити висновок, що законодавчим

відповідником поняття «plagiarism» є академічний плагіат, порушення авторського права визначається як «copyright infringement». «Відмінність плагіату (*академічного плагіату – авт.*) від порушення авторських прав полягає в тому, що плагіат (*академічний плагіат – авт.*) є питанням етики, а авторське право є правовим питанням. Проте, незважаючи на розповсюдженість такого формулювання, останнє фактично не є характерною різницею. Розглядаючи плагіат як фальсифікацію методології дослідження, плагіат, можливо, є більш небезпечним із точки зору формування загрози системі стабільності перевірки знань, аніж порушення етичних норм» [2, с. 174]. Як зазначає К. Admonds, посилаючись на М. Bugeja, «на відміну від плагіату порушення авторських прав передбачає використання або розповсюдження частини або цілого документу, наукового дослідження або статистики, рухомого або нерухомого зображення, програмного забезпечення або комп'ютерної програми та/або звукових файлів або записів без дозволу автора (Варто звернути увагу на те, що плагіат може тягнути за собою порушення авторських прав або ж ні, залежно від обсягу відповідної частини)» [1]. Плагіат (*академічний плагіат – авт.*), як зазначають канадські вчені, є складним для визначення поняттям. Канадська Асоціація бібліотек класифікувала чотири види діяльності, які є плагіатом: відмова від цитування, відмова від посилань, пітчинг [1].

Межі відповідальності за порушення авторських прав та порушення академічної доброчесності у вищій освіті є досить розмитими. Крім цього, відсутні чіткі критерії та механізм притягнення до відповідальності за академічний плагіат, що значно ускладнює процес відновлення прав осіб, що постраждали від таких дій, що є темою для подальших наукових досліджень. У зв'язку з цим, основним завданням закладів вищої освіти є формування компетентностей учасників освітнього процесу у сфері захисту прав інтелектуальної власності та включення питань академічної доброчесності до навчальних планів та планів підвищення кваліфікації.

За результатами дослідження, яке нами було проведено у закладах вищої освіти, які здійснюють підготовку спеціалістів у сфері педагогіки та фармації, з 69 опитаних респондентів на питання щодо бажання ознайомитись з інформацією про наукову і академічну доброчесність та захист прав інтелектуальної власності дали відповідь 92,75% опитуваних. З них 40,63% відповіли, що бажають отримати знання на лекціях, 14,06% виявили бажання отримати такі знання на спецкурсах, 26,56% – на практичних заняттях. 18,75% осіб, які надали відповідь на це питання, зазначили про відсутність бажання отримувати інформацію із зазначеної тематики. 7,2% не надали відповіді на запитання (Рис. 1).

Висновки. Порушення авторських прав у вищій школі є актуальною проблемою не тільки в Україні, але й у всьому світі. Враховуючи викладені у статті положення, можна зробити такі висновки:

1) межі відповідальності за порушення авторських прав та порушення академічної

доброчесності є дискусійними та потребують уточнення для використання учасниками освітнього процесу у вищій школі. Відсутність чіткого розуміння поняття оригінальність, що застосовується до таких об'єктів авторського права як частина твору у вигляді речення, словосполучення тощо, значно ускладнює

розуміння учасниками відносин у сфері захисту авторських прав сфери поширення правового захисту та визначення способу захисту порушених прав інтелектуальної власності, зокрема у вигляді плагіату. Важливо розробити критерії розмежування відповідальності за вчинення академічного плагіату та плагіату як виду порушень авторських прав та ефективний механізм притягнення до академічної відповідальності суб'єктів у сфері вищої освіти на рівні конкретного закладу вищої освіти та з урахуванням законодавства у сфері захисту прав інтелектуальної власності;

2) відсутність знань у учасників освітнього процесу щодо порушень прав інтелектуальної власності та порушень академічної доброчесності є одним із чинників, що провокують порушення в цій сфері. Необхідним є формування компетентностей у сфері інтелектуальної

Список використаних джерел

1. Edmonds K. Off with their heads! Copyright infringement in the Canadian online higher educational environment [Електронний ресурс] / К. Edmonds // Canadian Journal of Learning and Technology. – 2006. – Vol. 32 (2). – Режим доступу : <https://www.cjlt.ca/index.php/cjlt/article/view/26471/19653> – Дата звернення 20.09.2019р.

2. Eisner K. Originality, Innovation and Plagiarism: Teaching, Writing in the Digital Age [Електронний ресурс] / К. Eisner, М. Vicinus. – Режим доступу : https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=Qkc_DwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA173&dq=plagiarism+and+copyright&ots=VG4TLcUJt7&sig=Ihs-xhge0iZJ3fbbn8EKAMXkxI&redir_esc=y#v=onepage&q=plagiarism%20and%20copyright&f=false – Дата звернення 10.09.2019р.

3. Интеллектуальная собственность (Права на результаты интеллектуальной деятельности и средства индивидуализации) : учебное пособие / под общ. ред. Н. М. Коршунова. – М. : Норма, 2008. – 400 с.

4. Иоффе О. С. Спорные вопросы учения о правоотношении // Очерки по гражданскому праву : сборник статей / отв. ред. О. С. Иоффе. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1957. – С. 21–64.

5. Колесникова Ю. С. Институциональный подход к определению нематериальной собственности / Ю. С. Колесникова // Вестник экономики, права и социологии. – 2015. – № 3. – С. 60–62.

6. Лунячек В. Е. Компетентнісний підхід як методологія професійної підготовки у вищій школі / В. Е. Лунячек // Публічне управління: теорія та практика. – 2013. – Вип. 1. – С. 155–162.

7. Лунячек В. Е. Формування компетентності в сфері захисту прав інтелектуальної власності у

власності та в інших сферах, що тісно з ними пов'язані (академічна доброчесність) студентів закладів вищої освіти, наукових, педагогічних, науково-педагогічних працівників.

3) найбільш затребуваною формою отримання знань у споживачів у цій сфері є лекція. Проте дослідженням у сфері дидактики доведено, що в сучасних умовах це не найбільш ефективна форма викладення інформації, що ставить на порядок денний проблему надання споживачам освітніх послуг інформації з інтелектуальної власності шляхом застосування сучасних форм і методів навчання. Доцільним є введення в навчальні плани дисципліни Інтелектуальна власність, до якої залучити теми з академічної доброчесності. Іншою формою формування компетентностей у цій сфері може бути включення до окремих спеціальних дисциплін модуля Інтелектуальна власність та академічна доброчесність.

працівників закладів загальної середньої освіти в процесі підвищення кваліфікації [Електронний ресурс] / В. Е. Лунячек, Н. П. Рубан // Проблеми інженерно-педагогічної освіти : зб. наук. пр. – Харків : УПА, 2019. – № 63. – С. 16–28. – Режим доступу : <http://nbuv.gov.ua/UJRN/> Дата звернення 03.10.2019р.

8. Лунячек В. Е. Захист об'єктів інтелектуальної власності в закладах загальної середньої освіти: проблеми на сучасному етапі / В. Е. Лунячек, Н. Л. Кравчук // Проблеми інженерно-педагогічної освіти: зб. наук. пр. – Харків : УПА, 2019. – Вип. 62. – С. 36–45.

9. Майданик Л. Поняття оригінальності твору в авторському праві: досвід ЄС, України та інших зарубіжних країн / Л. Майданик // Підприємництво, господарство і право. – 2018. – № 10. – С. 32–36.

10. Мосов С. П. Інтелектуальна власність у системі освіти і науки (на прикладі Черкаського державного технологічного університету) [Електронний ресурс] / С. П. Мосов. – Режим доступу : http://www.uipv.org/i_upload/file/16122014-mosov.pdf – Дата звернення 01.10.2019р.

11. Орлюк О. П. Захист прав інтелектуальної власності : проблеми правозастосування / О. П. Орлюк // Інтелектуальна власність. – 2007. – № 2. – С. 24–29.

12. Поліщук А. В. Щодо викладання дисципліни «інтелектуальна власність» у вищій школі для технічних спеціальностей / А. В. Поліщук // Строительство. Материаловедение. Машиностроение. Серия : Энергетика, экология, компьютерные технологии в строительстве. – 2013. – Вип. 70. – С. 167–170.

13. Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності : Постанова Пленуму Вищого

господарського суду України № 12 від 17.10.2012 [Електронний ресурс] // Вісник Господарського судочинства. – 2012. – № 6. – С. 57. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/v0012600-12> – Дата звернення 03.10.2019р.

14. Ришкова О. В. Захист прав інтелектуальної власності за цивільним законодавством : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 "цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право" / О. В. Ришкова. – Одеса, 2007. – 23 с.

15. Стороженко О. М. Викладання дисципліни «Інтелектуальна власність» у вищих навчальних закладах [Електронний ресурс] / О. М. Стороженко, О. Б. Німко // Освітологічний дискурс. – 2011. – № 1. – С. 177–184. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/osdys_2011_1_18. Дата звернення 16.10.2019р.

16. Труба В. І. Межі захисту прав авторів / В. І. Труба, С. Є. Морозова // Правова держава. – 2017. – № 26. – С. 104–112.

17. Цибульов П. М. Підготовка та підвищення кваліфікації спеціалістів і пропаганда знань у сфері інтелектуальної власності / П. М. Цибульов // Наука та інновації. – 2007. – Т. 3, № 4. – С. 31–33.

18. Чепульченко Т. О. Соціальна відповідальність : поняття та сутність [Електронний ресурс] / Т. О. Чепульченко. – Режим доступу : <http://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/6088/1/10-1%285%29-23.pdf>

19. Штефан А. Науковий плагіат : співвідношення використання ідеї та форми вираження твору [Електронний ресурс] / А. Штефан // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2016. – № 4. – С. 68–79. – Режим доступу : <https://www.donnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/8/2019/09/SHtefan-A.Naukovyj-plagiat.pdf> – Дата звернення 25.10.2019р.

20. Штефан О. Деякі аспекти прояву плагіату / О. Штефан // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2016. – № 4. – С. 59–76.

21. Штефан О. Поняття об'єкту авторського права та критеріїв його охороноздатності / О. Штефан // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2016. – № 6. – С. 3–8.

22. Щодо рекомендацій з академічної доброчесності для закладів вищої освіти : Лист Міністерства освіти і науки України від 23.10.2018 № 1/9-650 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-650729-18> – Дата звернення 25.10.2019р.

References

1. Edmonds, K 2006, 'Off with their heads! Copyright infringement in the Canadian online higher educational environment', *Canadian Journal of Learning and Technology*, vol. 32(2), viewed 20 September 2019 <<https://www.cjlt.ca/index.php/cjlt/article/view/26471/19653>>.

2. Eisner, K & Vicinus, M 2008, *Originality, Innovation and Plagiarism: Teaching, Writing in the Digital Age*, viewed 10 September 2019, <https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=Qkc_DwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA173&dq=plagiarism+and+copyright&ots=VG4TLcUJt7&sig=1hs-xhge0iZJ3fbbn8EKAMXktI&redir_esc=y#v=onepage&q=plagiarism%20and%20copyright&f=false>.

3. Korshunov, NM (ed.) 2008, *Intellektualnaja sobstvennost (Prava na rezultaty intellektualnoj dejatel'nosti i sredstva individualizacii)*, [Intellectual property (Rights to the results of intellectual activity and means of individualization)] Norma, Moskva.

4. Ioffe, OS 1957, 'Spornye voprosy uchenija o pravootnoshenii' [Controversial issues of the doctrine of legal relationship], in Ioffe, OS (ed.), *Ocherki po grazhdanskomu pravu*, Izdatel'stvo Leningradskogo universiteta, pp. 21-64.

5. Kolesnikova, JuS 2015, 'Institucionalnyj podhod k opredeleniju nematerialnoj sobstvennosti' [Institutional approach to the definition of intangible property], *Vestnik jekonomiki, prava i sociologii*, no. 3, pp. 60-62.

6. Luniachek, VE 2013, 'Kompetentnisnyi pidkhid yak metodolohiia profesiinoi pidhotovky u vyshchii shkoli' [Competency approach as a methodology of vocational training in higher education], *Publichne upravlinnia: teoriia ta praktyka*, iss. 1, pp. 155-162.

7. Luniachek, VE & Ruban, NP 2019, 'Formuvannia kompetentnosti v sferi zakhystu prav intelektualnoi vlasnosti u pratsivnykiv zakladiv zahalnoi serednoi osvity v protsesi pidvyshchennia kvalifikatsii' [Formation of competence in the field of protection of intellectual property rights of employees of general secondary education institutions in the process of advanced training], *Problemy inzhenerno-pedahohichnoi osvity*, Ukrain'ska inzhenerno-pedahohichna akademiia, Kharkiv, no. 63, pp. 16-28, viewed 03 Oktober 2019, <<http://nbuv.gov.ua/UJRN/>>.

8. Luniachek, VE & Kravchuk, NL 2019, 'Zakhyst ob'ektiv intelektualnoi vlasnosti v zakladakh zahalnoi serednoi osvity: problemy na suchasnomu etapi' [Protecting Intellectual Property Objects in General Secondary Education Institutions: Current Issues], *Problemy inzhenerno-pedahohichnoi osvity*, Ukrain'ska inzhenerno-pedahohichna akademiia, Kharkiv, iss. 62, pp. 36-45.

9. Maidanyk, L 2018, 'Poniattia oryhinalnosti tvoriv v avtorskomu pravi: dosvid YeS, Ukrainy ta inshykh zarubiznykh krain' [The concept of originality in copyright: experience of the EU, Ukraine and other foreign countries], *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*, no. 10, pp. 32-36.

10. Mosov, SP 2014, *Intelektualna vlasnist u systemi osvity i nauky (na prykladi Cherkaskoho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu)*, [Intellectual property in the system of education and science (on the example of Cherkasy State Technological University)] viewed 01 Oktober 2019,

<http://www.uipv.org/i_upload/file/16122014-mosov.pdf>.

11. Orliuk, OP 2007, 'Zakhyst prav intelektualnoi vlasnosti : problemy pravozastosuvannia' [Intellectual property rights protection: enforcement issues], *Intelektualna vlasnist*, no. 2, pp. 24-29.

12. Polishchuk, AV 2013, 'Shchodo vykladannia dystsypliny «Intelektualna vlasnist» u vyshchii shkoli dlia tekhnichnykh spetsialnostei' [About teaching the discipline of "intellectual property" in high school for technical specialties], *Stroitelstvo. Materialovedenie. Mashinostroenie. Serija Jenergetika, jekologija, kompjuternye tehnologii v stroitelstve*, iss. 70, pp. 167-170.

13. Vyshchyi hospodarskyi sud Ukrainy 2012, 'Pro deiaki pytannia praktyky vyrishennia sporiv, poviazanykh iz zakhystom prav intelektualnoi vlasnosti, Postanova Plenumu Vyschoho hospodarskoho sudu Ukrainy no. 12 vid 17.10.2012' [About some issues of the practice of resolving disputes related to the protection of intellectual property rights: Resolution of the Plenum of the Supreme Economic Court of Ukraine No. 12 of 17.10.2012], *Visnyk Hospodarskoho sudochynstva*, no. 6, pp. 57, viewed 3 Oktober 2019, <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/v0012600-12>>.

14. Ryshkova, OV 2007, 'Zakhyst prav intelektualnoi vlasnosti za tsyvilnym zakonodavstvom' [Protection of Intellectual Property Rights under Civil Law], Kand.yuryd.n. abstract, Odesa.

15. Storozhenko, OM & Nimko, OB 2011, 'Vykladannia dystsypliny «Intelektualna vlasnist» u vyshchyykh navchalnykh zakladakh' [Teaching Intellectual Property at Higher Education Institutions], *Osvitohichnyi dyskurs*, no. 1, pp. 177-184, viewed 16 Oktober 2019, <http://nbuv.gov.ua/UJRN/osdys_2011_1_18>.

16. Truba, VI & Morozova, SIE 2017, 'Mezhi zakhystu prav avtoriv' [Limits to the protection of authors' rights], *Pravova derzhava*, no. 26, pp. 104-112.

17. Tsybulov, PM 2007, 'Pidhotovka ta pidvyshchennia kvalifikatsii spetsialistiv i propahanda znan u sferi intelektualnoi vlasnosti' [Training and professional development of specialists and promotion of knowledge in the field of intellectual property], *Nauka ta innovatsii*, vol. 3, no. 4, pp. 31-33.

18. Chepulchenko, TO n.d., *Sotsialna vidpovidalnist : poniattia ta sumnist*, [Social responsibility: the concept and essence] viewed ???, <<http://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/6088/1/10-1%285%29-23.pdf>>.

19. Shtefan, A 2016, 'Naukovyi plahiat : spivvidnoshennia vykorystannia idei ta formy vyrazhennia tvoriv' [Scientific plagiarism: the relation between the use of an idea and the form of expression of a work], *Teoriia i praktyka intelektualnoi vlasnosti*, no. 4, pp. 68-79, viewed 25 Oktober 2019, <<https://www.donnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/8/2019/09/Shtefan-A.Naukovyj-plagiat.pdf>>.

20. Shtefan, O 2016, 'Deiaki aspekty proiavu plahiatu' [Some aspects of plagiarism], *Teoriia i praktyka intelektualnoi vlasnosti*, no. 4, pp. 59-76.

21. Shtefan, O 2016, 'Poniattia ob'iektu avtorskoho prava ta kryteriiv yoho okhoronozdatnosti' [Concept of copyright object and criteria for its protection], *Teoriia i praktyka intelektualnoi vlasnosti*, no. 6, pp. 3-8.

22. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy 2018, [Regarding academic virtue recommendations for higher education institutions] *Shchodo rekomendatsii z akademichnoi dobrochesnosti dlia zakladiv vyshchoi osvity : Lyst Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 23.10.2018 № 1/9-650*, viewed 25 Oktober 2019, <<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-650729-18>>.

Стаття надійшла до редакції 01.11.2019 р.